

Toba / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 января, 2025

Toba / hekaýa TOBA

(JEZA BERIJI ESKADRON)

Ýylda bir öwran älemi esrik ner dek kükredýän joşgunly bahar düňle sährany-da jadylaýy demi bilen tanalmaz ýaly özgerdipdi. Asman giňişliginde ýukajyk bulutlaryň arasynda agaýana ýüzýän Gün giň jahany süýt ýaly ak nurdan dolduryp, ýaşyl begres ýapynan al-gyrmyzy gülli çöl-beýewana ajaýyp bir görk berýärdi. Salkyn sähradan nyzam bilen uzak ýola barýan atly esgerler aňyrsy görünmeýän dury howaly gözýetime siňe-siňe seredip, täze gurulýan ýoksullar dünýäsiniň başy gök dirän belent köşklerini, behișdi baglaryny görselerem, şu mahal geň galjak däldiler. Aglabasy ýaş ýigitlerden ybarat bolan esgerleriň göwünleri ynamdan hem arzuwdan ýaňa joşup-daşyp durdy. Gapdallap sürüp gelýän eskadron komandiri esgerleriň göwün hyýalyny hasam ganatlandyryp gepleýärdi:

— Görüň-ä, görüň-ä bu gülälekli zollary! Yllaki ynkylabyň gyrmazy, baýdagы düşelen ýaly! Akja, gökje, saryja güller bolsa, biziň şanly baýdagymyzyň zer seçegi dek seçelenipdir! Men size näme diýjek bolýan? Şu owadan, ajaýyp dünýä mundan beýläk tutuşlygyna biziňkidir diýmek isleýän! Aýdymda aýdylyşy ýaly: «Bu ýagtylyk, täze döwran biziňki!..» Hanha, serediň, sag ýanymyz bilen deňme-deň uzap gelýän aňňat-aňňat gum ulgamlary-da, han-ha, cep ýanymyzy tutup ýatan otly-çemenli ümmülmез düzlugem, alnymyzdaky çoganly-ýowşanly titirligem, şu çölüstanda agyp-dönüp ýören süri-süri dowarlaram, iri mallaram ~ hemmesi, hemmesi biziňki! Birinji wezipe ~ biz ganym baýlaryň, begleriň, işan-mollalaryň gala-galmasynam tizden-tiz ýok edip, şuralar ýurdumyzy şolardan päkläp, bagt kölüne batyp ýaşabermeli! Kimde-kim ozal hiç bolan bolsa, indi güýç boldy. Kimde-kim ozal güýç bolan bolsa, indi puç boldy. Biliňizdäki dembermez gylyçdan, egniňizdäki suw ýaly bäşatardan, sarsmaz dag ýaly bolup arkañyzda direnip duran partiýa, hökümetden

minnet çekiň!..

Komandiriň manyly sözleri ýeke bir esgerlere däl-de, hatda olaryň horguryşyp, guýrukłaryny bulaýlaşyp göwünjeň gadam urýan atlaryna-da täsir edýän ýalydy. Öň meýletinleriň otrýady hasaplanan bu esgerler ýaňy-ýakynda täze harby geýim hem ýarag bilen beslenip, hökümediň atly polkuna goşulypdy. Egni ýaşyl gimnastýorkaly, bili kaýyş kemerli, başy zommak budýonowkaly, maňlaýy gyzyl ýyldyzly atlylar täp-täzeje harby eşikde öz-özlerine guwanç duýgusyny syzýardylar. Dogrudanam, öňler obada iş-pişesiz söwedeňleşip ýören bikär oglanlar kim? Bularyň haýsam bolsa biri edil şu sypatda dogup-dörän köne obalaryna toý mähellesiniň gyrasyndan sürüp baraýsa dagy, obadaslary içlerini çekişip: «Bäh, bi Garaja batyrmy-aý! Edil tanar ýaly bolmandyr-ow zaňñaryň biri!» diýşerler. Çülpeje oglanlar onuň maňlaýyndaky gyzyl ýyldyzyna, jylawyny çeýnäp bökjekleýän atyna, tüpeňine-gylyjyna höwes bilen garasa, öň mahalky ulumsy gelin-gyzlar indi onuň harby geýimiň täsiri bilen dikgerip gönülen göze ýakymly boý-syratyna-da ogryn-ogryn gözlemän durmasalar gerek!

Şu pursatda komandır gum tarapdan atyny hasyrdadyp eňip gelýän gözegçi esgeri görüp:

- Eskadron! Aýak çek! – diýop buýruk berdi-de, gyssanyp gelýäne garşy sürdi.
- Näme gördüniz? Basmaçymy? Gaçakçymy? Näçe atly?
- Hiç zadam göremzok, ýoldaş kemendir!
- Onda näme aldyranyň bar ýaly atylyp gelýäň?! Hany ýanyňdaky nirede?
- Ol gözetleyär, ýoldaş kemendir! Men bolsam başga zat aýdaýyn diýip geldim...

Esger üzeňňä galup dikeldi-de, ilerki guma bakan boýnuny süýndürdi, eliniň aýasyny gulagyna eltip, tutuşlygyna gulaga öwrülip diň salmaga başlady. Eşitgirlikde deňi-taýy bolmadyk, şol sebäplem «Bäpbe diňçi» adyny alan bu esger üserilip duransoň:

- Eşidýän, ýoldaş kemendir! – diýip, gizlin bir syryň üstünü açan ýaly dillendi. – Şahlak gär serkäniň boýnundaky jaňyň düñňürdisini eşidýän: düñňül-zaryň, düñňül-zaryň... Aýak ýeterde

agyr süri bar, agyr süri!

Hoş habar üç toplum bolup duran atlylaryň arasynda şadyýan seslenme döretdi. Begenjine: «Jan saña!» diýenlerem boldy. Şorsuran zaňnarlaryň täzeje etden çekdirmé ýa börtme iýenlerine ýarym aý dagy bolupdy.

– Baýyň sürüsidiň öýtseňiz, baryp gaýdyberseňizem bolar – diýip, Aşyr özüniň maňlaýy ýyldyzly komandır papagyny galdyryp, akja-ýaglyk bilen ýüzüniň derisini çalды.

– Häý, süri bolsa, baýyňky bor-da, ýoldaş kemendir! Garypda süri nireden bolsun?

Bäpbe diňci şeý diýip, dişlerini bihaýa syrtardyp gülen bolup dur. Toplum atylaram hehede-hehe boluşýar işdämen ýalmawuzlar.

Aşyr komandır üç-dört atlyny süriniň üstüne iberdi-de, gumiň goltugynda, akja çägäniň üstünde, rahat ýerde düşlemegi buýruk berdi. Esgerler atlaryny ýalaňaçlap, olary uzgam çöketligi basyran hem adaja şemala ülpüldäp öwsün atýan ýumşajyk urkaçy selinlige goýberdiler.

Harby eşik syratly synasyna diýseň ýaraşýan ak ýüzli, uzyn boýly komandır dynç almaga oturan ýigitlere ädiklerini çykarmaga, guşaklaryny ýazdyrmaga rugsat berdi-de, olaryň öñünde iki ýana gezmeläp, göwnüne gelýän pikirlere gümra boldy: «Häzir baýlaryň yüz müňlerçe dowary, düye maly gum içinde, yllaki gurt ýaly elewräp ýör. Gan içen ganymlar indi mal-halyndan ellibizar geçip, janyny gutaryp bilseler razy bolaýmaly boldy. Türkmenistanyň Merkezi ispolnitel komitetiniň hem-de Halk Komissarlar Sowetiniň Karary esasynda häzir gumly baýlaryň, kulaklaryň münläp dowary täze gurulýan sowhozlara hem kolhozlara mugt berilýär. Eýeleri bolsa synp hökmünde ýok edilmäge degişli. Ýerbent hem Kyrkguýy çarwaçylyk raýonlarynda bu işiň depgini entek pes hasaplanýar. Käbir baýlar goňsy ýürtlara malyny sürüp gaçyp gitmäge hyýal edýär. Biziň eskadronmyzyň ýörite harby tabşyryk bilen häzirki barşy hem sekiz süri goýnuny, ýüze ýakyn düyesini daşary ýurda aşyrmak üçin ýola düşen ady belli baýy serhetden aşmanka ele salmak. Onuň göçünü çopan-çolugy, dogan-garyndaşy, aýal-ebtady, çagaçugasy hem ýanlaryndaky garawul basmaçylary bilen bile

toparlaýyn ele salyp tutup alyp gaýtmak. Yüz adamdan jemlenen atly-ýaragly, pulomýotly eskadrona şol gaçakçylaryň suwytlı gaýtawul berip bilmejegi mälim hem welin, ýone şu ýigitleriň arasynda jeňde ganjaryşyp görmediklerem, hatda horazyň damagyny çal diýseň eli titreýän «ejem ogullary» hem bar bolmaly. Söweşde ýaraly bolup ýesir düşen baý guýrukłary heran-haçan janyýangynly gargynjyrap, awusyny pürküp, häzirem köne zamandaky ýaly, garyp-pukarany adam hasabynda görmeyändigini bildirýär. Şonda olary golaý garyndaşlary bilen bilelikde gylyçdan geçirmek zerurlygy ýüze çykýar. Ine, şeýle zerurlyk ýüze çykanda, şu gögele oglanlara: «Çap! Pürrele! Dogram-dogram et!» diýseň, ýaýdanyşyp dursalar gerek. Çagalykda, obada, düşünjesiz, yzagalak adamlaryň arasynda gulaklaryna guýlan bolgusyz zatlar: «Dünýäde iň günä zat ganhorlukdyr, ganhory dowzahda jyzyrdadyp oda ýakarlar» diýen ýaly köne pikirler olary aýgytly hereket etmäge ýol bermez. Añrysyna seretseňem, bularyň ýüreginde entek synpy ýigrenjiň ody lowlap ýananok. Şol ody ölçerip güwletmeseň, bulardan hiç wagtam işçi-daýhan gyzyl goşun çykma! Baýyň goýnunu iýip gerkeň-gäbe bolmak dagy nämejik! Bulary baýyň sallançakda ýatan posalajyk balalaryny lak-luk atmaga ukyply edip terbiýelemeli!...»

Esgerler bolsa bu mahal toplum-toplum bölünip, her toplum bir zada gyzygyp, gülşüp-bälçiresip, oýun-henek edişip otyrdy. Tejenli – saragtlylaryň üýşmeleňi beýlekilere garanda has şahandaz, garagol bolup, olaryň şowhuny has göçgünli çykýardy. Bu toparyň ortasında köneje dutaryny gazalap, kellesini gaty-gaty bulaýlap, «heý-heý-heý!» edýän ýapbyldak bagşy öýlenmedik oglanlary gyjyndyrýan, olaryň hyjuwyny atlandyrýan aýdymalary sanaýardy. Bagşy: «Ak mämäňe çybyn gonmuş oglankaň, ulalanda yzy görner, Akmeňli!» diýende, daşyndakylar: «Howjan! Diliňe doneýin! Göwnüm bol!» diýip gowur turuzýardy. Bettan atly ýaman gorsaw birisi bolsa: «Görkeziň maňa şol gonmasyz ýere gonýan haramzada çybyny! Ýazzy maňlaýyndan garsyldadaýyn men onuň!» diýip, gara çyny bilen gygyrýardy.

Aşyr komandır şol Bettanyň öz obasyndaky baýy ar-namys üstünde jöwher pyçak bilen garnap gaýdandygyny hem-de hökümetden arka

gözläp, gyzyl goşuna girendigini oňat bilyärdi. Şunuň ýaly, iki tarapny deňlänler eskadronda ýene-de başleň-üçleň bardy. Bular telpeginı al diýseň, kellesini almaga taýyn, jeňde arkaýyn bil baglap boljak dyzmaç, dözümlü kişilerdi. Emma synpy duşmany ýek ýigrenmek hyjuwy şu sanlyja adamda bolşy ýaly, beýlekilerde-de bolsady! Galanlaryň hem ýüregini ýigrençden ýaňa hyňlap durar ýaly etmek üçin, türkmeniň iň ýaman görýän zadyny ~ ar-namysy orta atyp gyjalat bermäni ullanmak dogry bolsa gerek. Aşyr komandır şu niýet bilen elini galdyryp yşarat etdi-de, özüniň näme-de bolsa bir zat aýtjakdygyny aňdyrdy. Başyly topar «ýuwaşda-ýuwaş» diýşip dymanda, komandır oturanlara golaýrak durup gepledı.

– Haý, batyr ýigitler! Bettanyň ýaňky aýdan jaýdar sözünü hemmäňiz eşidensiňiz. Gulpaklyja gyzyň entek tözlenmedik mämesine neşderini sanjan wagşy çybynyň ýazzy maňlaýyndan garsyldadyp ataýyn diýýär ol. Gaty dürs aýdýar. Emma onuň sözi wagşyýana çybyn hakda aýdylman, ynsanlygyny ýitiren ýyrtyjy baý doğruda aýdylsa, hasam uly mana eýe bolardy. Men size bir baýyň gürrüňini bermekçi. Şunuň ýaly baý siziň her biriñiziň obaňyzda-da bolmalydyr. Bilyäňizmi ol nädýär? Öz obasyndaky garybyň entek göze görünmedik ýaşajyk guba gyzyny galyň berip satyn alýar-da, mähnet ýekegalan ýaly, ony nika gijesi parçalaýar. Görgüli çaganyň: «Waý, eje-leý! Waý, öldüm-eý!» diýip wägirmesi baýyň öý diňleýän dogan-garyndaşlarynyň göhüni getirýär. Meniň tanaýan baýym uly aýalynyň üstüne, şeýdip üç gyz aldy. Ýagşy pikir edip görseň, baýlaryň şol parçalaýan çagalary, eýsem obadaky garyp ýigitleriň uýalary dälmi? Bäpbe diňçiniň uýasy dälmi? Gurbynyň, Annagyň, Mäminiň, beýleki garyp ýigitleriň uýasy dälmi? Ýyrtyjy möjegiň akja toklyny parçalaýsy ýadyma düşende, ar-namysdan ýaňa meniň içim tütäp, agym tutuberýä! Ýüregim şu zuluma çydaman, parka-parka ýarylyberýä! Biz haçana çenli döz gelmeli?! Sowet hökümeti bize näme üçin ýarag berdi, güýç berdi, ygtyýar berdi?! Meniň şu aýdýanym siziň hiç biriñiziň janyňza degenokmy?! Janyňzy jowrandyranokmy?! Ýa-da siz şeýle binamys adamlarмы?!

Bettan zöwwe ýerinden galdy-da:

– Boldy, kemendir! Boldy! – diýip, agzyndan ot saçyp

gygyryberdi. – Hany görkez maňa şol aýdýan baýyň! Sakgalyndan gaňryp tutaga-da, bogazyny garladyp çalmasam, atamyň oglt bolmadygym!

Ady tutulan Gurby, Annak, Mämi dagy hem edil kem galýan ýaly ýerli-ýerden zowladyberdi:

– Bizem bardyrysts-how! Baýlaryň tohumyny tüketmelem bolsa, gaýra durar öýtmegin! Ar-namysy iki esse edip ýerine salarys! Aşyr komandır esgerleriň ganyny gyzdyryp bilendigine öz ýanyndan gaty hoşal boldy-da: «Byla-ha baryp ýatan syýasy okuw bolaýdy!» diýip oýlandy. Aslynda-ha ursuwy ýigitleriň aň-düşünjesini synpy ýigrenjiň awy-zäheri bilen püre-pür doldurmak, elbetde, eskadron komandiri Öremediň wezipesi. Öremet komissar bolsa sürüden soýarlyk janly getirmäge iberilenlere baş bolup gideni üçin, hanha, ýaňy gaýdyp gelýärdi. Haýdaşyp sürüp gelýän atylaryň her haýsy bir semiz goýny öňlerine kese basyp nahar ataryljak ýere düşürende, oturan esgerleriň juda keýpi göterildi. Garaýagyz, gaşlak, burunlak, murtlak komissar, uly iş bitiren ýaly, üstüni kakşdyryp geldi-de, näme gürrüň etdiňiz diýen manyda Aşyr komandiriň yüzüne soragly garap durdy. Komandir bolan gürrüni gysgajyk aýdyp berende, Öremet başyny atyp-atyp oňlady.

Şol wagt aňry çetde ornaşan bir ýigit çekinjeň, ýöwsel äheňde:

– Yoldaş kansar! Hany bi günä-sogap diýlen gepem-ä bardyr. Gan dökenimiz, jan alanymyz üçin, o dünýäde jogap bermeli bolsak näderis? – diýip sorady.

Öremet komissar saryýagyz ýigidin bu aýdýan zadynyń bütin eskadrona zyýanly täsir edip biljekdigini göz öňüne tutup, ony utandyryp gepledı.

– Melebaý! Bilýäňmi, jan inim! Özüň ýaly gyzyl esgeriň şol bolgusyz zatlara ynanmagy barypýatan nadanlygyň, yzagalaklygyň nyşany ahyryn! Sen dünýäde iň öñdebaryjy jemgyýetiň wekikidigiňi bileňokmy?! Hýä, ýanyňda Suhanberdi molla otyr welin, megerem, seniň akylyň bulasdyryyan şol bolsa gerek. Suhanberdi molla başga zat üçin däl-de, sowatsyzlygy ýok etmek üçin otrýada alyndy. Siz molladan okamany-ýazmany öwrenseňiz öwreniň-de, ýone onuň ahyret, kyýamat diýenine gulak gabartmaň!

«Suhanberdi» diýlip ady tutulan orta ýaşly, gara gyrçuw sakgally eskadron mugallymy «Mende günä ýok» diýen manyda ýylgyryp ellerinin daldalatdy. Öremet bolsa hasam bat alyp, sözünü dowam etdi:

– 0 dünýä, ahyret, kyýamat diýen zatlaryň toslamadygyny subut etmekden aňsat zat ýok! Heý, o dünýä gidenleriň gaýdyp gelýäni barmy? Bolubam bilmez! Bu zatlar baýlaryň, işan-mollalaryň aldawy! Özüňiz pikir edip görүn, olar şu gürrüne ynanýan bolsalar, ýoksullaryň ganyny içmäge milt edermidiler?! Müň ýyllap garyplaryň hakyny iýermidiler?! Indi bize gezek geldi, oglanlar! Biziň döwran sürmeli döwrümiz geldi! Sowet hökümeti halkymzy eşrete ýetirdi. Eşretli döwrany goramak üçin, gyzyl goşun synpy duşmanlary ýer bilen ýegsan etmelidir! Men dogry aýdýandyryň, ýigitler!

– Gaty dogry aýdýaň, ýoldaş kansar! – diýip, Bettan, Gurby, Annak, Mämi dagy gaty göwünjeň seslendiler.

Şundan soň Aşyr komandır bilen Öremet komissar esgerleriň syýasy taýýarlygynyň barha ýokarlanýandygyna guwanyp, şu ýagdaýda gaçgak baýy serhetden aşyrman, ýolda ele salmak baradaky harby tabşyrygy birkemsiz ýerine ýetirjeklerine ynanyp, aşpezleriň goýun soýup nahar bişirýän ýerine bakan ýoneldiler. Nahar taýýar bolýanca, esgerlere isledikleriçe dynç almaga rugsat berildi. Olaryň aglabasy ýumşak ak çägäni ýassanyp, meýmiräp uka gitse, başga bir topary atlaryň guýruklyny bulaýlaşyp siňnin otlaşyp ýören tarapyna, gül-gülälekli meýdana gezelenje çykdy. Şol pursatda tebigatyň täsin bir hadysasy peýda bolup geň galdyrdy. Günüň mylaýym ap-ak nury bilen bile dury asmandan maýdaja «keýik garamagy», dür dökülüýän ýaly ýyldyr-ýyldyr sepeläp, bütin dünýäni ajap, owadan bir görnüşe getiripdi. Suhanberdi mollı gülli meýdanlara hem asmana kaýyl galma bilen garap dillendi:

– Älhepus! Behişdiň bir günü Ýere düşäýdi-ow! Allanyň sunguna bakyň-a! Tükenmez giň älemi ince-nepis nagyş bilen bezäp oturyberdi! Názijek gülleriň asmana owsunyp, ýaradanyň keremine ymtlyşyna syn ediň! Heý, şu ajaýyp dünýä gançaýkamaga neneň dözersiň?! Dözermiň, Melebaý, dözermiň?

– Soramawer-ow, mollam, soramawer! – diýende, saryýagyz

ýigidiň sesi aglamjyrap, ýalbarýan ýaly eşidildi. – Obadaş oglanlar goşuna gireli diýseler, il ugruna menem ýazylaýdym-la. Ýöne, at münüp ýörmelidirin öýdüpdirin-dä.

Suhanberdi molla arzuwly äheňde sözünü dowam etdi.

– Şu mahal asmandan nur bilen dür dökülip durka, çöl-beýewanyň iň çola ýerinde keýikler owlaklap, towşanlar çebşekläp, eýjejik, owadanja janawarjyklar dünýä inýär. Emma welin... – Molla şu ýerde demi gutaran ýaly boguljyrap, sesini üýtgedip gepledı. – Emma welin, nägehandan peýda bolan ýyrtyjy möjek aýklanmadyk owlajygyň hem selniň içinde busup ýatan çebşejiň teninden jan alyjy dişini geçirip, süýjüje ganyny soranda, görgüli owlajyk zaryn mäläp, çebşejiň bir jynssyz jägirer welin, olaryň soňky deminde çykan sesi depäň saçyňy üýşürip, imanyň göçürer!..

Melebaý eşiden zadyny gözü bilen gören ýaly bolup elheder aldy-da, saryýagyz ýüzünüň ganyny gaçyryp, daýanyp duruberdi. Ol aýdara söz tapman: «Bähh!» etdi.

– Adam adama ýagy bolanda nädýändigini bir bilsediňiz! – diýip, Suhanberdi molla öz-özünden haýygyp, hyrcyny dışledi. – Oý-hoow! Oý-hoow! Ýrtyjy haýwanlaryň dagy bolşuny toýlamalydyrla-aý!

Şol wagt hemmeler ýygnanmaly diýen çakylyk eşidildi hem nahardan öñ birselleم söwes tälimi geçiriljekdigi aýdyldy. Gumuň goltugyndaky çökendiräk ýeri dolduryp oturan ösgün çomuçlygyň ýakasyna üýşüldi. Komandır pajarlap ösen uzyn-uzyn çomuçlara elini uzadyp gepledı:

– Ine, şu ýagjymak porsy ys ýaýradýan padarlary ganym duşman hökmünde göz öňüne getireliň! Hamala, olar garny ýagly semiz baýlaryň özi, dogan-garyndaşlary, ogul-gyzlary, aýallary, hyzmatkärleri, goraýy basmaçylary diýeliň. Häzir biz gyzyl goşunyň merdana serkerdesi Semýon Mihaýlowiç Budýonnynyň dünýä belli söwes tälimini öwreneris. «Çybyk çapmak» tälimini biz öñem geçiripdik. Emma çomuç çapmak hakykata has laýyk bolsa gerek. Paşyrdap duran endamly ýaşyl çomuç edil adamyň bedeni ýaly janly zat ahyryn. Hany ýyndam, düşbi baş aty ykjäm eýerläp getiriň!

Ine, şundan soñ iň dogumly ýigitleriň baş sanysy jylaw çeýnäp

oýnaklaýan atlara atlanyp, almaz gylyçlaryny ýalpyldadyp syrdylar. Olar ady agzalan gyzyl serkerdäniň gazap bilen okkesdirme söweše girişini hem-de sagyna, cepine darap, duşmany şarpa-şarpa çapyşyny görkezdiler. Ýigitleriň golundaky dembermezi ýalp-ýalp inip-çykyp, çomuç baryny leýs edip geçýärdi. Çomuwyň kerçem-kerçem bölekleri çapylan adamyň başyndan-bedeninden, elinden-aýagyndan gan saçlyşy ýaly, şiresini şabyrdadyp dökýärdi.

– Berekella, Bettan! Berekella, Gurby! Berekella, Mämi! – diýip, komandır bilen komissar ikisi iki ýerden, çapyjylara meçew berýärdi. – Siz söwesde-de edil şunuň ýaly gaýduwsyz hüjüm etseñiz, ýoldaş Budýonnyý sizi orden bilen sylaglar.

Çomuç çapmak tamamlanyp, esgerler bir ýere toplananoň, komandır Türkmenistanyň günbatar tarapynda ~ Dähli, Çyryşly, Çagyl guýulalarynyň ýanynda geçen ýylyň oktýabr aýynda gyzyl goşun bölümleriniň üstünlikli hereketleri bilen basmaçy toparlanyşyklarynyň merkezlerine derbi-dagyn ediji zarba urlandygyny hem basmaçylaryň ýok edilendigini gürrüň berdi. Komandiriň aýdýany 1931-nji ýylyň 16-njy oktýabrynda «Туркменская искра» gazetinde çap edilen dabaraly hem guwançlt habar bolup, onda Orta Aziýa harby okrugynyň komandowaniýesi we esgerleri Garagumda basmaçylaryb derbi-dagyn edilendiği hakynda Türkmenistanyň zähmetkeşlerine buýsançdan, begençden doly raport buşlanýardı. Orta Aziýa harby okrugynyň goşunlalarynyň komanduýusisi ýoldaş Dybenko, okrugyň rewolýusion harby sowetiniň çleni ýoldaş Bauzer we Orta Aziýa Birleşen döwlet syýasy Uprawleniýesiniň ygtyýarly wekili ýoldaş Ýewdokimow tarapyndan gol çekilen raportda: «Partiýa we komsomol guramalary söweş operasiýalarynda komandowaniýäniň talaplaryny ýerine ýetirmekde bolşewistik hyjuwllylygyň hem-de tutanýerliliğiň nusgalaryny görkezdiler, köp milletli bölmeleriň bütin sostawyny partiýanyň baş liniýasynyň töweregine jebisleşdirdiler. TSSR-iň zähmetkeşleriniň öñünde öz internasional borçlaryny ýerine ýetirdiler» diýilýärdi.

Komandiriň gürrüňini diňläp duran Suhanberdi molla bilen Melebaý haýpy gelmek bilen bir-birleriniň yüzüne garap, başlaryny ýaýkadylar. Bularyň haýpy gelmegine sebäp olan zat

bigünä ýomut ilateň wagşylarça gyrylmagyna harby gahrymançylyk diýlip at berilmegidi. Suhanberdi molla şol gyrgynda, basmaçydan daşgaryn, kökene kökerilip goýlan ýüzlerçe biçäre garrylaryň, aýallaryň, neresse çagalaryň hem ýaňky çomuç kerçelişi ýaly kerçelendigini eşidipdi.

Aşyr komandır şübhelendirmäge ýer galdyrmaýan ynam bilen pikirini ösdürip sözlemegini dowam etdi:

– Günbatar operasiýasynda 281 adam partiýanyň hataryna, 112 adam bolsa komsomolyň hataryna kabul edilen. Eýsem bu ýagdaý partiýa guramalaryň bolşewistik ýolbaşçylygynyň bigüman doğrulygyna, şeýle hem partiýada däl esgerleriň partiýa bolan çäksiz ynamyna şaatlyk etmeýärmi?! Ynha, tiz wagtda, hut şu ýylyň içinde, biziň merkezi çarwaçylyk raýonlarymyzda-da edil şonuň ýaly söweşjeň operasiýa geçiriler. Garagumy basmaçy bandalardan arassalamak, çölüstany sowetleşdirmek işi üstünlikli tamamlanar. Garryçyrla, Bagt, Mollagurban, Keltegoňur, Çürçüri, Gyzyltakyr sebitlerinde kyýamat gopar, gan sil ýaly şarlap akar. Biziň eskadronymyz hem şu janly söweşde gylyjyndan gyrmazy gan saçyp, uly abraýa eýe bolar. Siziň iň batyrlarynyz bolsa, partiýa we komsomol hataryna kabul edilersiňiz, belkem, orden bilen sylaglanarsyňz. Eýyämden taýýarlanyp ýören gazaply söweše hut ýoldaň Budýonnynyň özuniň ýolbaşçylyk etjekdigi barada-da gürrüň ýaýrapdyr. Gumda müň ýyl bări agalyk sürüän baýlar, begler, kulaklar: «Buduýogyn geljekmiş! Buduýogyn geljekmiş» diýip gorkularyna zagyrdyklap oturanmyşlar. Olaryň käbiri bolsa, üstlerinden ahyrzaman inmänkä, maşgalasyny hem mal-döwletini alyp, daşary ýurda gaçmaga başlady. Şolaryň birisem Keltegoňurly Gerçek baý. Häzir onuň göçi, süri-süri mallary Üñzüň ugruny syryp, Uzboýa bakan eňip barýar. Bizeň onuň öňüni gyýalap, serhede ýetirmän kakyp almakçy. Näderis öýdýäňiz, oglanlar?

– Gyrgy uran ýaly ederis! Läşini şakgalarys! Çomuç çapan ýaly pürrelärис! – diýşip, esgerleriň birtopary how çekisip gygyryşdylar.

Şundan soň nahar iýmäge oturyldy. Işdämen ýalmawuz ýaş ýigitler gowrulyp bişen täzeje goýun etinden sümrüp-sümrüp

iýdiler, omaça gemirdiler, gazanyň düýbündäki lödereli ýagdanam kaşyklap-kaşyklap içdiler.

Dem-dynjyny alandan soň atlanan eskadron ýaşyp barýan Güne ýeňsesini öwrüp, çölüň jümmüşine bakan uzak ýola rowana boldy.

* * *

Keltegoňurly geçelekleriň ýaşulysy Gerçek baý daň-säher çaglary howsalaly bir düýş görüp, hopugyp ukudan oýandy. Wadaryga beýle-de bir ýaman düýş bolar ekeni! Asmandan inen nägehan gara bulut obanyň üstüne agyr labyryny salyp çökdi-de, öýleri-oraçalary, çatmalary-kümeleri, mal ýataklaryny-küdeleri, gürmek ilatyň mesgen tutan uly oýuny lapbaň-lapbaň garagurum bilen örtdi. Janly-jemende bary şol garagurumyň astyndan çykyp bilmän, urnup-çabalanyl heläk boldy.

Der basyp, demi tutulyp, gyssaga galan Gerçek baý hasyr-husur özünü daşaryk atdy. Oraşan görnen gorkuny belanyň düýş ekendigine gözü ýetip, baý uludan bir demini aldy. Hudaýa yüz müň şükür etdi. Görse, daňyň tilkiguýruk bolan ümüs-tamyş, asuda, parahat pursady. Obasy, mal-mülki öñküsi ýaly abat oturypdyr. Emma gözü bilen görüp dursa-da, ýaňky düýşuniň basmarlaýy, agyr täsirinden boşap bilmedi. «Allajanlarym, bu nämäniň alamatyka?» diýip gaýgy-gussa galdy. Uly aýalynyň öýünde ertir namazyny okanda-da, soň göwünli-göwünsiz iýip-içen bolup otyrka-da, gören düýşünden gowuluga garaşmaly däldigini göwnüne getirip, perişan halda boldy. Aýaly Ogulsabryň göwnüne, baýyň süýnmek at ýüzi gaýydan ýaňa hasam sallanyp süýnen, uzyn alasakgaly hasam uzan ýaly göründi. Ýürekdeş keýwany geçelekleriň mertebeli, sylagly ýaşulusyna özünüň zenanlyk wepadarlygyny hem yhlasyny bildirip: «Näme bu gün kelläň agyryp turaýdyňmy, kakasy? Ýeňsäňi, boýnuň, arkaňy owkalap beräýerin?» diýip sorady. Baý aga başyny ýaýkalap, owkalamanyň gerek däldigini aňdyrdy. Soňam öz ýanyndan oýlanyp: «Şu düýşün rejesi geň däl-ow. Bolmasa, uly bir sadaka bersem näderkä? Ýa-da keramatly öwlüýäniň ýoluna ýykylsammykam?» diýdi. Şuny göwnüne getirende, şol zamanyň diri öwlüýäsi, keramatly Hajymuhammet işan onuň gaýym kalbyna

doldy duruberdi. Şejere köki gadymyýetden uzap gelýän pirzada, Ahal ýurdunyň at-owazaly işany Nepesdurdy işanyň agtygy, Orazguly işanyňam Buhara bilimli ahun ogludy. Gerçek baýyň Hajymuhammet işan bilen tanyşlygy gaýybana görnüşde bolup geçipdi. Baý bir ýola gyn-gyssaga düşende: «Ýa Hajymuhammet işan jan, şu beladan başy my gutarsaň, ýoluňa gara goýnuň bir öweji!» diýip, görer-görmez ýerden işan agany kömege çagyrypdy. Soňra, gorka goýan şol ahwalat duýdansyz gelşi ýaly hem aňsat sowlupdy-da, asla dereginde howsala galar ýaly zat hem ýok ýaly bolup görnüpdi. Baý «nahak gorkupdyryn» diýen pikir bilen, bu wakany tiz ýadyndan çykarypdy. Aradan dört-bäs aý geçensoň, ynha saňa, kellesi goçak, daýanykly, ter gara sakgal gödeksi bir nätanyş bir pyýada ullakan gözlerini gyrypyldadyp, salam berip geldi.

– Meni işan agam iberdi. Baý öwejimizi bersin diýdi – diýip, nätanyş ýaman algylý ýaly, iç išikde sömeliп dur.

– Haýsy işan? Ol niräň öweji?

– Hajymuhammet işan. Sadaka aýdan öwejiňiz.

Baý bu habary eşidip haýran galdy. «Eý, Hudaý! İşan meniň öweç aýdanymy nireden bildikä? Men muny ogullaryma, aýallaryma-ha aýtmandym. Älhepus, şol işan oturan ýerinden hemme zady aýan görüp otyrmyş diýýärdiler welin, şol aýdylýany çyn bolup çykjagow!

– Özem gara goýnuň öweji bolmalydyr diýip, pirib sopusy goýnuň reñkinem aýdyp dur – İşan aga siziň şol aýdan ýeke janlyňza zaram däl, ýone, algylýany kyýamata goýmaly – diýip iberäýdi.

Gerçek baý özüniň bermeli bergisini wagtynda üzmändigi üçin, işan agadan ötünç soraýandygyny aýdyp, bermeli öwejini berip goýberdi. Üstesine ýene bir öweji hem goşup iberjek bolanda, sopy kes-kelläm göwnemedi. Ol ýola düşmekçi bolanda, özüne Aman sopy diýilýändigini, il içinde «Aman däli» lakamynyň has ýörgünlidigini mälim etdi. Aman däli özüne ürji bolan arwah-jynlaryndan başyny gutarmak üçin, baryp-ha ýaş ýigit çaglary işanyň aýagyna ýykylypdy, göze ilmeýän wepadarlyk ýüpi bilen pirine ömürlik çatylyp galypdy. Din-ygtykadyň ganym duşmanlary tarapyndan obadan gaçyrylan işan indi näce ýyl bări gum içinde

aýaly, ýaş çagalary bilen awara bolup ýörkä-de, Aman sopy onuň bilen deň heläkçilik çekip, oňa sadyklyk bilen hyzmat edýärdi. Gerçek baýyň guma-tüme ady dolan keramatly işany gaýypdan tanaýsy hem ýaňky öweçli waka bilen bagly bolupdy. Baý ala sakgalyny gysymlap, ýüzüni ünjüli sallap oturyşyna, işanyň huzuryna zyýarata gitmegini hem-de oňa düýşünü ýorduryp gaýtmagy niýet etdi. Öz obasynyň işany Humaý mollany ol öz ýany bilen ýol ýoldaş edinip äkitmegini müwessa bildi. Humaý molla öň bir sapar özünüň hormat-sylagyny bildirmek maksady bilen, uly işanyň huzurynda bolup gelipdi hem onuň oturymlı ýerini, hal-ahwalyň ýagşy bilyärdi. Her haýsy bir ýörgür ineri münen iki ýolagçy ~ Gerçek baý bilen Humaý molla uzakly gün alys ýoluň ence menzilini sökläp, aşsam çagy gözlerine ýaramly görnen bir odunlyk-çöplük gumda dem-dynç almak hem ýatyp gitmek üçin düşlediler. Mallaryny duşap, meýdana goýberdiler. Şonda oduň başynda, jamda erän gowurdagy possuk nan bilen iýip, tüñçä demlenen gök çäýy käselerine guýup, ine-gana otyrkalar, Humaý molla Hajymuhammet işan barada eşiden zatlaryny sodalyk bilen gürrüň berip başlady.

– Gudratly Taňrynyň Hakymuhammet işana eçilen güýjuniň, keramatynyň hiç bir zadyň çaky däldigini jemyg halaýyklar gözü bilen görüp kaýyl bolan. İşany höküwmediň zyndany hem saklap bilmändir.

– Bäh, şeýdiýsene! O neneňsi bolupdyr?

– Şura hökümediniň başlygy Gaýgysyz Atabaý düýşürgäp, gara basyp ýatyp bilmänmiş diýyä. Düýsünde syçmazlaryň batryry Täç gök serdar dübläp, ýalaw gylyjyny syryp, üstüne sürünp durmuşyn. «İşany bidir boşadyp goýbermeseň, sen meniň oglum dälsiň!» diýyämişin. Onsoň Gaýgysyz Atabaý bialaç ony boşadyp goýberenmişin. Özüne-de ýagşy maslahat berenmiş: «Üstüňden arza ýazýan obadaşlaryň gözünüň öňünden sowul-da, maşgalan bilen çöl-sähraýa göçüp git» diýenmiş. «Men şu hökümet jaýynda başlyk bolup otyrkam, hiç kim saňa barmagyny batyryp bilmmez!» diýip pentlänmiş. Ýeri, muňa gudrat-keramat diýmän, dagy näme diýersiň!

– Eý-ho! O dünýäden buýruk geler-de, heýem, ol gudrat-keramat bolmazmy? Aý, ynha, işan aga düýşumiň ýorgudyny Aý dogan ýaly

etse gerek.

Şu bölejik gumda ýatyp-turan iki ýolagçy ertesi hem inerlerini haýdadyp, öýle namazy uçurlarynda Mämmedöleniň oýuna baryp düşdüler. Mämmedölene eýelik edip oturan Gurbandurdy atly barjamly baý bulary ilden öñürtuli öýünde ýerleşdirip, gadyrly myhman aldy. Orta ýaşly, gezi-sözi ýerlikli, sakgal-murty mykraz bilen kemsiz bejerilgi, don-telpek geýsi ykjamdan gelşikli öý eýesi bu myhmanlaryň uly işany idäp gelenini bilýändigini, ýöne welin, öz öýüniň gapdalyndaky iki sany garaja orاçada ~ işan aganyň hem onuň sopusy Aman däliniň bala-çagasy bilen ýasaýan gözgyny tüneklerinde myhman oturdar ýaly ýagdaýyň ýokdugyny iňňän sypaýyçylyk bilen syzdyryp duýdurdy. Söwüş toklynyň çekdirmesi äberiläýmeli bolanda, işan bilen onuň sopusyny Gurbandurdynyň özi çagyryp getirdi.

«Ahal ýurdunyň gerçek öwlüýäleri Nepesdurdy işanyň agtygy, Orazguly işanyň ogly nä sypatdaky adamka?» diýen pikir Gerçek baýyň aňyny eýeläp, ony hyrydar nazar bilen işany synlamaga mejbur etdi. Salamlaşyp, saçak başında oturan işanyň yüzünü galdyrmazak häsiýeti, yüzünü galdyraýanda-da ýaramaz bir zat görmekden çekinýän misilli tiz gözünü sowýanlygy, diňw özüne mälim pynhan ýasaýış bilen ýasaýan ýalydygy bir täsindi. Göwnüne bolmasa, ol biziň bilmeýän başga bir dünýämizdenem habarly bolmalydy. İşan täk özüne mälim bolan duýgy-pikirleri içine salyp, pessaýdan «hüm-hüm» edip otyrdy.

Işany ymam edinip ýassy namazyny okangoňlar, ynjalykly ornaşyp, döwme ak gant bilen gök çay içdiler. Ine, şu pursatda-da Gerçek baý özüniň nä maksat bilen gelendigini mälim etdi. Hajymuhamed işan baýyň gören düýşünü, hamala, öñden bilyän ýaly, gaty ynamly gürledi. Düýşün ýorgudy baýyň süñňunu lerezana getirdi.

– Gara bulut çökdi diýeniňiz ýowuz melamatdyr, başyňza inip gelýän belaýy-apatdyr! Tiz wagtdan şura hökümeti üstüňize sülsat goşun sürüp, tutuş obaňyzy, dumly-duşuňyzy, gumy-tümi wer-tarham eder! Baý-gulak, basmaçy bahanasy bilen bigünä ilaty hem gylyçdan geçirer. Gan sil bolup akar!

– Toba estagpyrylla! – diýip, Gerçek baý ala sakgalyny sandyradyp, howsalaly seslendi. – Mal-döwletimizi Allanyň

ýoluna sadaka bersek, heý, bu bela başymyzdan sowulmazmy?!
Nätmeli borkak, işan aga?

– Sadaka bilen bu beladan sypma ýokdur. Ýazgytdan, kysmatdan
nädip syparsyñyz? Mal-döwletiňiz, oba-öwzarynyz, bala-çagaňyz,
öz janyňyz howp astynda. Türküstandan agyr leşger geler, gum-
tüm dowzaha döner!

– İşan jan, onda biz şu wagtdan ölümimizi boýun alyp
oturybermelimi?

– Gaçan gutular! Gaçyp sypmak üçin az pursat galdy. Nesibeli
hazirden gaçyp başyny guitarar, nesibesiz gaçybam bilmez.
Mundan beýlæk bolşewigiň halamadygyna şu ýurduň içinde orun
tapylmaz. Başga bir ýurda kerweniň şayla, Gerçek baý! Tizden-
tiz ýola düş! Házirden gitseň, ýoluň açık görünýä! Üňüzi
yzarla-da, sürüber gündogar bilen guşluk aralyggyna!
Özümüzikilerden başga goşluşyp gitmäge meýilli jemende bolsa,
olary hem alyp gidiň! Musulman patyşaly ýurda aşyň, amanat
jany jepaýa goýmaň!

Şu gürrüňden soń Gurbandurdy baýyňkyda myhmansyrap ýatmaga
ömrylla kararyň ýetermi?! Gerçek baý hemrasy Humaý molla bilen
bile eglenmän yzyna serpmegi müwessa bildi. Ol pany dünýäniň
pynhan syrlaryndan habarly işandan ýagşy dilegde bolmagy
sorap, sowgat-hezzet üçin getiren zatlaryny gowşuryp, tiz ýola
düşdi.

Tä gije ýarymdan agýança inerlerini haýdadyp süren gyssagly
ýolagçylar, dan atýanca gözleriniň awusyny almak üçin,
göwünlerine rahat görnen bir gumda ýene düşlediler. Ot
ýakynmaga, çay gaýnadymaga meýilleri bolmansoň, mallaryny
goýberip, hersi özbaşyna düşek ýazynyp ýatdylar. Uka
gidýänçäler, Humaý molla hümürdäp, Hajymuhammet işan barada
ýene ep-esli gürrüň berdi.

– Gözünü açyp göreni görgi, ýuwdany hunaba munuň. Doglanda
Gökdepe urşunyň bosgunynda, baş-başada, jan-jana gaçyp barýan
jemagatyň arasynda, gum içinde dünýä inýä. Şol wagt Hak
sylamyş Orazguly işanyň dört gyzy barmış, Hajymuhammet onuň
ilkinji oglumış. Müň dokuz yüz ikinji ýylда dünýäden öten
Orazguly işanyň ornuny tutan Hajymuhammet ~ Buhara ylymly ahun
– öz obasynda uly metjit saldyryp, azan aýtdyryp, milleti

musulmançylyk ýolundan alyp barýa. Obanyň ýüzläp oglan-gyzy işanyň mekdebinde Kuran kerimi okap, hat-sowadyny hatym edýä. Bütin Ahal ýurdunda onuň abraýy belende galýa. Uly ahunlar onun sarpasyny tutup, din ýoluny oňlaýa. Emma bolşewik ýurdy eýeläp, jaýy jähennem bolmuş ýeñiyoluk Hudaýszlar depä çykanda, işanyň aýagyndan arza baryny gönderip, ýalan töhmetler ýöñkäp, dypowlara işany tutdurýarlar. Obanyň imanly ilaty, işany zyndandan çykarmak üçin, giden mähelle bolup, hökümét jaýynyň öňüne üýşýär. Olar: «Işanymyzy boşat, Gaýgysyz!» diýip gygyryşýar. Köp gygyranoňlar, Atabaýew köpçüligiň öňüne çykyp: «Aý, jemagatlar! Siziň bolşuňyzam edil araplaryň bolşuna meňzeýä. Bilyäñizmi, Hasan-Hüseýini öldürenem araplar, olaryň agysyny aglanam araplar. İşanyňzy arza ýazyp ýamanlap tutdurýanam özüňiz, indi gelip boşat diýip dyzaşyp duranam özüňiz. Mundan düzgün bolmaz. Baryň gaýdyň obaňyza!» Emma millet gaýdarly däl diýýä. Şonda Atabaýew: «Hany onda işan gerekliň öñe saýlan!» diýip hemle urýar. Gubjy, Meret çonak ýene-de iki adam öñe çykýa. Öñe çykanlary ur-tut tussag edip, zyndana salýalar. Halaýygam nalaç obasyna dolanýar. Başdan gazaply daran Atabaýewiň işany boşatmak niýeti ýok ekeni. Yöne, bahym alaç tapman, goýbermeli bolan. Ine, şondan bări hem ýurduň gerçek ulamasy dogduk obasyndan tazykdyrylyp, aýaly Güljebibi hem çülpe çagalaryl bilen çöl-beýewanda syňsyraklap ýör. Eý, toba! Muňa näme diýip, näme aýdarsyň! Pygamber ornundaky agla pirini sähraýa kowan şermysar ýurduň döwlet binýadynyň çagşap ýykylmaýsyna men haýran!

Uka gidip barýan Gerçek baý barha gowşaýan ses bilen:

– Tiz gaçan ýagşy... Tiz gaçan ýagşy... – diýip, hümürdedi-de, bahym hor çekip başlady.

Aradan üç gün geçip, dördülenji gün diýlende, döwletiň howpsuzlyk edarasynyň gizlin habarçysy, gum içinde ownuk söwda edýän Mäti Myssy Keltegoňurly Gerçek baýyň öz çaga-çugasy, aýal-ebtady, dogan-garyndaşy, çopan-çolugy, öýdençerleri-talabanlary, süri-süri maly bilen uly göç tutup, agyr kerwen tartyp, uzak ýola ugrandygyny hökümediň edarasyna eşitdirdi. Üňüziň boýuny syryp barýan ymgyr göç öz kasdyna iberilen

başdan-aýak ýaragly, pulomýotly jeza beriji eskadrondan gutularmykan ýa gutulmazmyn-aý, nesibede näme bolsa görübermeli bolar-da.

* * *

Bol suwly kaky bolan Garagurbanyň oýunda ilkinji ýazlaga çykan täze sowhozyň sagymçylary nyzam bilen sap-sap bolup gelýän atly gyzyl goşuny görüp, aňk bolup, agyzlaryny açyp galypdy. Beýle geň zady bular ömründe görmändi. Gumuň gädiginden oýa aralaşýan zürrük budýonnowkaly, maňlaýy gyzyl ýyldyzly, billeri gylyçly, eginleri tüpeňli esgerleriň seslerini goşup, ýognas orlaşyp aýdym aýtmasynda güýjüne baýrynyan ýeñijiniň dabarasy, haýbaty, hemlesi eşidilýärdi. Çopan-çoluklar, sagymçy aýal-gyzlar, ylgaşyp garşıy çykan çagalar giň oýuň içine ýaňlanyp düşyän aýdymyň del sözlerine kän bir düşünibem baranokdylar.

Aklaryň soňky daýanýy,
Primorýäni almaga,
Derelerden hem daglardan
Diwiziýa gitdi öñe!
Guma garyp samuraýy,
Ýepbekläp Kolçak şerraýy,
Böwsüp geçip kän derýaýy,
Eskadron gitdi öñe!..

Merkezden uzakda, çölüstanyň jümmüşinde täzelikde guralan «Ordžonikidze» sowhozy birki gün bări ürkeýän Öwgi baýyň hem onuň arkalanýan iküç sany atly-ýaragly ýaranlarynyň haýbaty zerarly dargamaga ýakynlapdy, sowhozyň ilatey bolsa häzir gyzyl goşunyň gelmeginu beladan halas bolanyň begenji bilen garşylaýardı.

– Yoldaş kemendir! – diýip, sowhozyň direktory Gylykly Öwejow süňklek hor ellerini owkalaýsy hem gara gözlerini gyrp-gyrp edişi bilen özünü dogumly, öjemel adam däldigini aňdyryp, Aşyr komandire arzy-halyny aýtmaga durdy. – Hanha, görýäñizmi, oýuň aňry ýakasynda öý dikip, goş basyp oturany. Öwgi baý şol,

bizden ýaňa içi tütp durandyr. Onuň içiniň ýanýany: oturymlı oýy, öri meýdanlary, kaklary-guýular, on baş müň dowary zor bilen elinden alnyp, hökümet tarapyndan biziň «Orjo» sowhozymyz döredildi. Millet köne hojaýynyň adyny «Ögi baý» diýip tutýa. Päli-öwzaýy, gowy däl şonuň. Düýn däl, öňňin gelip düşdi. Baryňzy paýhynlap, malymy sürüp giderin diýyä. Ýaragly basmaçylary hem häli-şindi ýanyna gelip dur. Sagymy duruzdy. «Süýt ýerine ganyňzy içersiňiz» diýyä.

— Gaty sürünyär-ow peläket! — diýip, bir aksakgal goja kişi hem gapdaldan goşuldy. — Hökümetiň goýan adamynam äsgerenok. «Men saňa «Gylykly» diýmen, «Hyllykly» diýerin, burny sümükli pyşgy goýun diýerin» diýyä. Iki gün bări goýny, guzyny seçdirenenok. Janawerler şu golaýda emşip otlap ýörler. Şeýle-de bolýan iş. Nätjegimizi bilyän däldiris. Hanha, görün, baý öýünden çykdy. Itini üýrdürip dur bize bakan. Aýallary, çagalaram çykdy.

Ýaşulynyň aýdany ýaly, egni gyrmazy donly, başy gaba telpekli, ýogydan deşlek Öwgi baý at ýatagyň ýanynda, hamala, gorkyürküsi ýok ýaly, arkaýyn bärsine garap dur. Gaýtam ol: «Ýekesini iýmäge dözmän, ömrüm boýy köpelden malymy siz meniň elimden mugtuna gaňryp alarsyñyz-da, ýene men siziň öňüňizde müzzererimmi?!» diýyän ýalydy. Mähnet ala köpegi hem, eýesiniň jaýyna bakan lowh-lowh üýrýärdi.

Öremet komissar: «Sowet hökümetiniň zarbyny görkezerismi?» diýen manyda eskadron komandiriniň yüzüne soragly garady. Aşyr komandır onuň ümüne düşünip, başyny atdy. Ata ýüklenen pulomýodam tümmegiň üstünde gurlup, okly lentasy dakylyp taýyn edilipdi. Öremet komissar aldaýy ýaragyň syrtyna geçip çemelendi-de, «Üç ýüz elli metr» diýip çaklady. Onsoň ullakan burny bilen pezzik murtuny ýaraga ýaplap, gaşlak ala gözleriniň birini ýumup çenendi-de, gysmaly ýerini gysdy welin, pulomýodyň gulak gapyjy pakyrdysy gumlularyň haýýadyny götürdi. «Bäh, gök gübürdän ýaly eken-ow!» diýip, kábiri gorkusyna aşak ýapyrlanynam duýmady. Gapdalky kümelik, çatmalygyň ýanynda ýatan birki sany köpek aýylganç waňkyryşyp, oýdan zuwt gaçyp gitdiler.

Nyşana alınan ýere doly ýagan ýaly bolup sowrulan oklaryň

turuzan tozany ýatyşansoň, görseler, Öwgi baýyň özem, ala köpegem, ownukly-irili çagalarynyň iki sanysam ýere serlip ýatyrdy. Aman galanlary özlerini öye atyp gizlenipdi. Baýyň ýaralanan tohum aty bolsa, ýatagynda aýagyny kakyp urnup ýatyrdy.

Öremediň bitiren işini esgerler hem gumlular: «Berekella! Kimiň kimdigini görkezdiň!» diýip, wagyrda turzup oñladylar. Bettan bolsa gylyjynyň baljagyna elini ýetirip:

– Komandır! Rugsat ber! Galanynam kerçäp gaýdaly! Meniň bilen diňe meýletinler gidýä! – diýip, hyjuwly seslendi.

Aşyr komandır «eňiň!» diýen manyda elini salgady. Bettanyň baştutanlygynda bir toplum ýigit gylyçlaryny syryp, atlylaryň üstünde ýapyrylyşyp, takyryň ýakasy bilen gykuwlaşyp eňdiler. Baýyň maşgalasyndan diri galanlary ~ orta ýaşan aýal, garry kempir, ýigit çykan oglan, ýaş gelin, gulpakly gyz – öýden çykyp, guma ýarmaşyp gaçdylar. Bagty ýatan bendeler gumdan aşmanka, olaryň üstünde atlar harlaşyp, gazap bilen inip-çykýan ýalaňaç gylyçlar ýalpyldaşyp, baryny leýs edip taşlady. Bettan, Annak, Gurby, Mäti, ýene birnäçe gylyjyny gana boýan esgerler, toplary bilen haşlaşyp, ýeňleri bilen ýüzleriniň derini süpürişip, sowhy göterilmeden ýaňa hähhildeşip gelende, komandır olara «sag bolsun» yylan etdi.

– Gadyrly ýurtdaşlar! – diýip, Aşyr komandır gelşikli ak ýüzüne şadyýanlyk çäýyp, epläp tutan gamçisy bilen ädigine pat-pat kakyp, esgerlere hem sowhoz işgärlerine ýüzlendi. – Biler bolsaňyz, şu gün birinji maý! Bütin ýer togalagynyň zähmetkeşleriniň toý toýlaýan Beýik baýramy! Şu mahal Sowet Watanymyzyň paýtagty gyzyl Moskwanyň hem-de Türkmenistanyň ýüregi güzel Aşgabadyň köcelerini bir göz öňüne getirip görsediňiz! Topar-topar, sap-sap geçýän toýcy mähelläniň gollaryndaky gül desselerinden, pasyrdaşýan gyzyl baýdaklardan, transparantlardan ýaňa tutuş şäher çog bolup lowurdap gözüňi gamaşdyryandy. Belentde ýaňlanýan aýdym-saza, çagalaryň hem ulularyň şowhunyna ürküp uçýan guşlar süri-süri güsürdeşip, gonara ýer tapýan däldir. Gaýşarylyşyp asmana garasaň, göm-gök howada perwaz urýan ak ganat kepderileri görersiňiz! Hemmeleriň ýüzünde şadyýanlyk, gözlerinde

guwanç!..

– Şu gün bütin dünýä zähmetkeşleriniň güýç birikdirýän günü! – diýip, Öremet komissar komandiriň aýdanlarynyň üstüni ýetirdi.
– Biziň bolşewistik partiýamyz näme diýýär? «BÜTIN YER YÜZÜNİŇ PROLETARLARY BIRLEŞIŇ!» diýip çagyryar. Edil hazır kapitalistik ýurtlaryň proletarlary Londonyň, Parižiň, Berliniň, Nýu-Ýorkuň köcelerinden gyzyl baýdak göterişip, gorkman-çekinmän geçip barýarlar. Gaýtam, gan içen baýlar, ekspluatatorlar olardan eýmenip, öýlerinde zagyrdyklaşyp otyrlar. Ýok bolsun baýlar, basmaçylar, molla-işanlar ~ milletiň ganyny sorýan sakyrtgalar, mütürükler! Şolary ýok etmän, Garagumda täze durmuş gurap bolmaz! Synpy duşmany kerçemeli bolanda, biz hiç haçan dözmezlik etmeli däldiris! Ine, ýoldaş Bettanyň topary ~ batyr ýigitler ~ siziň gözüñiziň öñünde ajaýyp görelde görkezdi! Hawa, biz size joşgunly, şatlykly baýram getirdik! Toý toýlaň! Keýp çekiň! Göneniň! Gül boluň!..

Päh, şundan soň sowhozyň ýoz dowar sürüsinden on janly diýmän, on baş janly diýmän, soýha-soý başlandy. Howlukmaç jaz-juz edilýän bagrözýkeniň, çybykda örtenýän çışligiň, gazanda bygyrdaýan buglamanyň, ýahnalık gaýnadylýan pudar-pudar bölekleriň, başga-da dürli tagamlaryň ysy oturymlı oýa dolup, uzakdan timisgenip aýlanýan tilki-şagallaryň agzyny suwardyp, agylarynyň gyllygyny akdyryardy. Bahym aşsam düşüp, töwerekäki gum depeleri garaňka gaplananda, sowhozyň kümesiniň gapdalynda ýedi-sekiz ýerde ot ýakylyp, her oduň başında aýratyn topar ornaşyp, işdämenlik bilen toý nahary iýlip başlandy. Esgerleriň gaty-gaty gürleşmesi, bir-birine gep atışmasy, jak-jak gülküsi goşulyşyp, tutuş wagyrda-galmagala öwrülüyärdi. Naçalnik ak gurşawly ýylmanak çelekden «üzüm suwy» paýlap başlansoň-a, kelleler sämäp, göçgünli sesler Garagurban oýuny görüräýjek boldy.

Mähelläniň bir çetinde, kiçeňräk toparyň arasynda, Suhanberdi molla şu mahal bu şadyýanlyga goşulman, başyna agyr iş düşen adam ýaly, gussa çekip otyrды. Esgerleriň hara urup iýýän baýramçylyk nahary oña, hamala, ölä edilýän düşek aşy ýaly görnüp, bokurdagyndan geçmeýärdi. Mollany hemra tutunan, günä-

sogaby bilyän, ýuwaş häsiýetli Melebaý halypasynyň nä sebäbe gussa çekýänine düşünip, özem gaty perişan haldady. Munuň sebäbi hem, oýuň gündogar ýakasynda Öwgi baýyň hem onuň tutuş maşgalasynyň läş bolup serlip ýatyşydy. «Eý, toba! Müñ keren toba – diýip, molla owhuldap, ýüreginiň harasady içine sygman, Hudaýa mynajat edýärdi. – Ya Ýaradan! Bularyň şu bolşy gurt-gusuň meýdanda galan meýide çozuşy ýaly dälmi?! Gurt-gusuň aňsyz edýän işini bular heşelle kakyp bilgeşlän edýä! Ynsanyň wagşylygy has ýaman bolar eken-ow! Elheder aman!..»

Mähelläniň bir ýerinde esger bagşynyň «Hudaý jan, ha-aw!..» diýip çirkin ses bilen aýdyma gygyrmagy meý-mes bolan jemagatyň şowhuny göterip, ony däli-porhanlyk hettidine ýetirdi. Ýigitleriň esriklik duýgularyny atlandyrýan aýdymlar olary bagşydanam gaty gygyryp orlaşmaga, zöwwe-zöwwe ýerlerinden turmaga, ha-aw – ha-aw diýip zowlatmaga mejbur edýärdi. Şo barmana Öremet komissar bilen Bettan orta çykyp, lezgi tansyna tutdular welin, olaryň uçganaklap, şatanaklap hereket edişi oduň ýalp-ýalp ýagtysyna hakyt aldaýy melgunlaryň oýnuna meñzedi.

Mesirgeşip, orlaşyp ýatan peläketler gjäniň birmahaly oturan-oturan ýerinde gapdalyna ýykylyp uklap galdy. Sowhoz işgärleri bolsa, has öň kümelerine hem çatmalaryna siňipdi. Agraslyk bilen göterilen gadik aýyň gyzyl şuglasyna tutuş dünýä gana boýalan ýaly göründi. Bu görnüşi haýran galyp synlaýan Suhanberdi molla bilen onuň hemrasy Melebaý takyryň gaýra ýakasynthaky kak hem suwdan doly bolman, gandan dolomykan öýtdüler. Olar gyzyl ýaýryt bolup ýatan esgerleriň arasyndan saýlanyp, kümeçiliğiň öňünden hersi bir pil tapyp alyp, Öwgi baýyň özünü hem maşgalasyny guma duwlamak üçin, oýuň gündogar ýakasyna ugradylar.

Dowamy bar >> Hekaýalar